

Recenzió a *Research Handbook on Information Policy* című tanulmánygyűjteményről

Recenzió a Alistair S. Duff (szerk) *Research Handbook on Information Policy* című könyvről (Nagy-Britannia, Northampton, MA, Amerikai Egyesült Államok Edward Elgar kiadó, 2021 p. 441).

Szerzői információ

Rab Árpád, NKE Információs Társadalom Kutatóintézet tudományos főmunkatárs

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Rab, Árpád. „Recenzió a *Research Handbook on Information Policy* című tanulmánygyűjteményről”. *Információs Társadalom* XXV, 1. szám (2025): 81–91.

== <https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XXV.2025.1.6> ==

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

Az információs politika az utóbbi évtizedekben önálló kutatási területté nőtte ki magát, amely az információ keletkezésének, megosztásának és felhasználásának szabályozását vizsgálja. Az Alistair S. Duff szerkesztésében 2021-ben megjelent tanulmánygyűjtemény, a *Research Handbook on Information Policy*, tudományos mérföldkő ezen a területen: 28 fejezetében neves nemzetközi szakértők elemzik az információs politika múltját, jelenét és jövőjét, különféle aspektusokra fókuszálva, összességében mégis egy szintézist alkotva. A magyar információtársadalom-kutatás nemzetközi megbecsültségét mutatja, hogy két hazai szerző is munkájával gazdagította a kötetet.

A könyv három nagy részre tagolódik: I. Általános elmélet, II. Specifikus kérdések és III. Különleges információtipusok. Az első rész három alfejezetben tárgyalja az információs politika lényegét, történetét és jövőjét, reflektálva Ian Rowlands 1996-os üzenetére, miszerint a terület elméleti megalapozottsága hagy kívánnivalót maga után.

A szerkesztő bevezető tanulmánya először történeti kontextusba helyezi az információs politika eszméjét, visszatekintve az információ gazdasági és politikai szerepének korai elméleteire (például Marc Porat információsgazdaság-konceptiójára és James R. Beniger „irányítási forradalom” elméletére). Rámutat, hogy az információs politika definíciója körüli viták kiterjedtsége (például Machlup tudástermelés-elemzése, Floridi információfilozófiája) éppen a terület interdiszciplináris jellegét jelzik. Lévéen szerkesztői előszó, jelzi azt is, hogy a kötet célja az információs politika teljességének átfogó megközelítése, és hogy felhívja a figyelmet arra, hogy az információs politika végső soron magáról az információról szól – annak különböző fajtái azonban más és más kihívásokat jelentenek.

Az általános elméleti nagyfejezet három részből áll: az információs politika természet, története és jövője. Az első tanulmányban Ian Cornelius az információs politika kettős természetét vizsgálja (a fejezet szerzője egyébként az *Information Policies and Strategies* 2010-ben megjelent monográfia szerzője). Egyrészt bemutatja, hogyan viszonyulnak az információs folyamatok a gazdasági, politikai és kulturális intézményekhez, másrészt hangsúlyozza az állami „beavatkozás” szükségességét az információs piacon a társadalmi célok érdekében. Cornelius kitér a kortárs információs politikai kérdések széles körére, majd egy újszerű elméleti irányt javasol: az információs politika „esztétikáját”, vagyis annak vizsgálatát, hogy az információs környezet minősége miként járul hozzá a társadalmi értékekhez. Amellett érvel, hogy hosszú távú, okos és megfontolt beavatkozásokkal (nem pusztán divathullámok és jelenségek mentén) kell formálni az információs környezetet a közjó érdekében.

Sandra Braman (akinek alapműve a 2006-os *Change of State: Information, Policy, and Power*) az információs politika dinamikus természetét emeli ki. Bevezeti az információpolitikai „megszakítás” fogalmát, amely hirtelen töréspontokat jelent az információs politika fejlődésében. Braman három ilyen sokkot azonosít: 2001. szeptember 11., a Trump-korszak és a Covid-19-járvány – ezek mind visszavetették az információs politika addigi fejlődését, például a magánszféra védelme vagy a nyílt kormányzat terén. Fejezetében rámutat, hogy az információs politika fejlődése nem lineáris, külső sokkhatások jelentősen befolyásolják, ezért (is) rugalmas és reziliens információs politikákra van szükség a jövő kihívásaival szemben.

Steve Fuller filozófus ideáltípusokat azonosít az információpolitikai szereplők attitűdjeiben, a próféta (prophetic) és az egyházi (priestly) modellt. A próféta-modell-mód az egyéni kreativitást, innovációt és népszerű részvételt testesíti meg, véleménye szerint az internet korában ez erős lendületet kapott, teret engedve a laza, alulról történő szerveződéseknek. Ezzel szemben az egyházi modell a rendet, az intézményesülést és a hierarchiát képviseli, amelyet zavarba ejt a hálózati társadalom kiszámíthatatlan pezsgése. Fuller gazdag történeti és filozófiai hivatkozásokkal (Szókratésztől Marshall McLuhanig, a jezsuitáktól Walter Lippmannig) helyezi kontextusba e két modellt. Fuller újszerű fogalom párja azt sugallja, hogy a digitális korban az információs politikában feszültség van a kreatív szabadság és az intézményes kontroll között, és jelenleg a kreatív, próféta megközelítés van felemelkedőben.

A történeti blokk első fejezetében Z. Karvalics László azt a provokatív kérdést vizsgálja, hogy létezett-e információs politika, mielőtt megszülettek volna maguk az információs politikák. Úttörő módon integrálja a történeti és elméleti dimenziókat, és egy interdiszciplináris, hosszú távú perspektívát kínál az információpolitika vizsgálatára. Értelmezésében az információpolitika az emberi civilizáció állandó és alapvető része, amely minden korban az ismeretek szervezésének, megőrzésének és ellenőrzésének eszköze volt. A szerző az információpolitika fogalmát rendkívül tág értelemben használja, a modern állami gyakorlatokon túl egészen az ókorig visszanyúlva. Kiemeli, hogy már az antik világban is léteztek olyan szabályozási gyakorlatok, amelyek megfeleltek a mai információpolitikai definícióknak, például az intellektuális tulajdon korai védelme Szibarisz városállamában. Az információpolitika nem a modernitás terméke, hanem egyidős az emberi közösségekkel. A szerző szerint az információhoz való hozzáférés aszimmetriája, valamint az információ birtoklásából fakadó hatalom már a kezdetektől meghatározó volt a társadalmi struktúrák kialakulásában. Ezt bizonyítandó számos történelmi példát mutat be: például a római birodalom népszámlálási gyakorlatait vagy a középkori Raguzai Köztársaság hírszerzési rendszerét. Elméleti keretében megkülönbözteti az információpolitikai gyakorlatok különböző történelmi korszakait, és ezekhez egy rendszerezett táblázatot is mellékel, amely a szereplőket, célokat, tevékenységeket és jogi kereteket egyaránt tartalmazza. A fejezet egy másik kulcsfontosságú eleme az „onto- és filogenetikus” szemlélet, amely szerint az információs intézmények és normák fejlődését csak történeti kontextusban lehet megérteni. Karvalics szerint minden jövőbeli információpolitikai reform csak akkor lehet eredményes, ha figyelembe veszi a múlt struktúráinak létrejöttét és funkcióit. A szerző külön kitér arra is, hogy az információpolitika nemcsak állami, hanem egyházi, közösségi és vállalati szinten is működött, és ezek az aktorok különböző célokat és eszközöket alkalmaztak az információ szabályozására. A mai, digitalizált világban megjelenő információpolitikai kihívások gyökerei visszavezethetők az emberi történelem legrégebbi szakaszaira. Karvalics kiemeli, hogy az információpolitika társadalomformáló erejét csak úgy lehet megérteni, ha feltárjuk annak genealógiáját.

Alistair Black a brit információpolitika történetét tekinti át a középkortól egészen a digitális kor küszöbéig. Black széles látókörű elemzést ad: az egyik végponton a katonai hírszerzést említi, a másikon a tömegmédia szabályozását, és mindezeket a „state information policy” keretében értelmezi. Nagy-Britannia a 19–20. század

folyamán globális hatalomként és az ipari forradalom bölcsőjeként számos olyan információkezelési kihívással korán szembesült, amelyek más országok számára is később ismerősek lehetnek. Black hangsúlyozza, a digitális kor előtt is kulcskérdés volt az állam információs hatalma a polgárai felett. A szerző történeti esettanulmánya azt üzeni, hogy az információs politika nagyban befolyásolja az emberek életét a megfigyeléstől a cenzúráig, és a brit példa egy sajátos, de más nemzetekre is adaptálható keretet nyújt e jelenségek megértéséhez.

Julia Pohle a nemzetközi információpolitika történetét vizsgálja az UNESCO tevékenységén keresztül. Rámutat, hogy az UNESCO alapmandátuma – az oktatás, tudomány, kultúra területén folytatott együttműködés – normatív vállalat, melynek célja az információ és kommunikáció szolgálatba állítása a kultúrák közötti megértés és a tudás globális áramlása érdekében. Bemutatja, miként próbálta az UNESCO már a 1970-es/80-as években előmozdítani a globális információáramlást, és hogyan jelentek meg ezekben a programokban a mai viták előzményei, például a nyílt adatok vagy a digitális megosztottság kérdései. Pohle történeti áttekintése azt hangsúlyozza, hogy az UNESCO úttörő szerepet játszott a globális információpolitika alakításában, és hogy a mai viták (például az internetkormányzás) gyökerei visszanyúlnak eme több évtizedes nemzetközi erőfeszítésekhez.

A „Jövő” fejezetcsoporthoz három szerző a közeljövő információs politikáját illetően fogalmaz meg perspektívákat. Richard Taylor, a *Journal of Information Policy* című folyóirat társalapítója, a jövő információs politikájának vízióját vázolja fel. Fő tézise, hogy történelmi fordulóponthoz érkeztünk: a hagyományos információpolitikai területeken túlmutató technológiák válnak uralkodóvá, ezért „megújított vízióra” van szükség. Taylor, Bramanhoz hasonlóan, hisz abban, hogy a történelem hosszú nyugalmi periódusokból és rövid, forradalmi változásokból áll – jelenleg egy „digitális törés” (digital punctuation) időszakát éljük, amely az információs társadalom kialakulását felgyorsítja. A szerző szerint a hagyományos gazdasági mutatók (például az informatikai beruházások mértéke) már nem elegendők az információs korszak mérésére; véleménye szerint az információs politika jövőjét egy emberközpontú mérce, az információs jóllét határozhatja meg, melynek használatával a politikák hatékonyabban reagálhatnak a drámai technológiai változásokra.

William H. Dutton és Aljona Zorina fejezete a korábbiaknál gyakorlatiasabb megközelítésű. Felhasználják Dutton korábbi koncepcióját, a „játzmák ökológiája”-elvet (ecology of games), amely szerint a politika eredményét sokszereplős, párhuzamosan zajló „játzmák” interakciói alakítják. A szerzők ezt az elméletet alkalmazzák két konkrét európai esetre (Fehéroroszország és Nagy-Britannia). Eme különböző példák kapcsán Duttonék mellett érvelnek, hogy az információs politika múltbeli és jövőbeli alakulását is a legjobban a „játzmák ökológiája” keretében lehet megérteni. Bírálják az egyoldalú determinizmust – sem az „információ szabad akar lenni” techno-liberális dogmája, sem az ennek ellentmondó korlátozó nézet nem állja meg a helyét –, ehelyett egy kvalitatívabb, rugalmasabb szemléletet szorgalmaznak, felhívják a figyelmet, hogy a jövőbeni információs politika többszereplős játzmák eredője lesz, melyet csak holisztikus, ökoszisztéma megközelítéssel lehet megragadni.

Paul T. Jaeger és Natalie Greene Taylor az információs politika jövőjét az információs műveltség (information literacy) jövőjével kötik össze. Kiindulópontjuk az a

paradoxon, hogy miközben az IKT-technológiák behálózják mindennapjainkat, a felhasználók (sőt sokszor a döntéshozók) jelentős része nincs tisztában eme technológiák működésével, az általuk gyűjtött adatok természetével és felhasználásával. A szerzők amellet érvelnek, hogy a kritikai információs műveltség terjesztése kulcsfontosságú a jó információs politika jövője szempontjából, tudatos és kritikus felhasználók nélkül nincs hatékony információs politika: a jövőben az információs műveltség fejlesztése és az információs politika alakítása elválaszthatatlanul összefonódik.

A második, terjedelmes rész konkrét témakörök szerint csoportosítva fogja át az információs politika alkalmazási területeit. Öt szekcióra oszlik: magánélet (Privacy), információs szabadság (Freedom of Information), szólásszabadság (Freedom of Expression), szellemi tulajdon (Intellectual Property) és információs egyenlőtlenség (Information Inequality). A szerkesztő megjegyzi, hogy bár a sorrend nem fontossági rangsort jelez, nem véletlenül kezdődik a rész a magánélettel – már az információs kor korai gondolkodói is elsők között hívták fel a figyelmet a privacy sérülékenységre.

A magánélet blokkban Priscilla Regan a személyes adatok védelmének politikáját tekinti át az elmúlt bő fél évszázad távlatában. Fejezete kvázi történelmi-politikai krónika, amely több „hullámra” osztja a privacy szabályozás fejlődését. Az első hullámtól (az 1960-as évek végének első adatvédelmi törvényeitől) a mai, internet uralta korszakig jut el, érintve a legújabb botrányokat: az online adatgyűjtést, a big data korát, a Cambridge Analytica ügyet, a tech platformok befolyását és az EU GDPR (Általános Adatvédelmi Rendelet) hatását. Regan központi állítása, hogy az üzleti/organizációs érdekek többnyire felülkerekedtek a közérdeken az adatvédelmi politikák alakításakor. Rávilágít a szabályozás fragmentáltságának problémájára is: a felelősség több hatóság között oszlik meg, ami gyengíti a hatékonyságot. Közös szabályalkotó fórum létrehozását javasolja, ahol kormányzat és ipar együtt döntene az adatvédelmi normákról – nem az innováció elfojtása, hanem a felelős innováció biztosítása érdekében. Regan történelmi elemzése arra a némileg elkeserítő következtetésre jut, hogy az adatvédelem szabályozásában sok minden változott ugyan, de a lényeg változatlan: a vállalati érdekek rendszerint felülírják a magánszféra védelmét, ezért új kormányzási modellekre van szükség e tendencia ellensúlyozására.

Michael A. Katell kiindulópontja a társadalmi igazságosság: különösen aggasztja, hogyan sújtják aránytalanul a hátrányos helyzetű csoportokat a megfigyelési technológiák. Hivatkozik Gilliom kutatásaira, melyek bemutatják, miként alkalmaznak a rendvédelmi szervek diszkriminatív módon automatizált rendszámfelismerést vagy arcfelismerőt, elsősorban a marginalizált közösségeken. Bevezeti a „méltányossági közösségi bölcsesség” koncepcióját, mely szerint a döntéshozatalban olyan inkluzív folyamatokat (például surveillance ordinance-eket, azaz felügyeleti rendeleteket) kell kialakítani, ahol a megfigyelés által leginkább érintettek hangja nagyobb súllyal esik latba. Amellet érvel, hogy az adatvédelem és megfigyelés politikáját a társadalmi igazságosság szempontjából kell újra gondolni: a leginkább megfigyelt közösségeknek arányosan nagyobb beleszólást kell kapniuk a szabályozás alakításába, hogy a privacy ne csak az erősek kiváltsága legyen.

Alistair S. Duff, a kötet szerkesztőjének saját fejezete egyfajta ellenpontot képez: míg az előző szerzők a privacy védelmét magától értetődően pozitívumnak

tekintették, Duff reflektál arra a nézetre, miszerint a magánélet védelmét olykor „jobboldali” értéknek bélyegzik (a tulajdonjog analógiájára), vagy egyszerűen anakronisztikusnak tartják a digitális korban. Ezt a felfogást vitatva, Duff három nagy hatású baloldali liberális gondolkodó – Jürgen Habermas, John Rawls és R. H. Tawney – műveit hívja segítségül, hogy megmutassa: a privacy igenis progresszív eszményként is felfogható. Habermas nyilvános szféra elmélete, Rawls igazságosságelmélete és Tawney egyenlőségpárti keresztényszocializmusa látszólag nem a magánszféra védelméről híresek, ám Duff rámutat, mindhárom gondolkodónál találunk olyan elemeket, amelyekből összeállítható egy a közjót szolgáló privacy-felfogás. A közös nevező az egyensúly az egyén és a közösség között. A liberális értékfelfogás biztosítja, hogy az egyént ne áldozzuk fel, a baloldali pedig, hogy a közösség érdeke ne szenvedjen csorbát – így a magánélet védelme nem a közérdekkel szembeni bunker, hanem a technokrata hatalom elleni védekezés eszköze lehet. A szerző szerint ilyen szintézisre van szükség, hogy a privacy eszménye elég vonzó és életképes maradjon a digitális kor kihívásaival szemben.

A következő szekció témája (információs szabadság) látszólag a privacy ellentéte, ám a szerkesztő megjegyzi: a magánélethez való jog és a közérdekű információhoz való jog nem ellentmond egymásnak, sőt egymást kiegészítő, demokratikus értékek. A FOI itt nem személyes adatok nyilvánosságát jelenti, hanem az állami és közintézményi információkhoz való hozzáférést. Székely Iván érvelő esszéiben a közérdekű adatok nyilvánosságát a demokrácia alapfeltételeként mutatja be. Történeti és fogalmi alapokra támaszkodva kimutatja, hogy az információs szabadság eszméje már a felvilágosodás forradalmaiban is benne rejtett: az amerikai Függetlenségi Nyilatkozat és a francia Forradalom eszményei között implicit módon ott találjuk a hatalom átláthatóságának követelését. A II. világháború után pedig explicit módon is megjelenik, például az ENSZ alapokmányában vagy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában. Székely határozottan fogalmaz: a FOI kritikus eleme a jogállamnak és a demokratikus rendnek – nem csupán egy jog a sok közül, hanem „konstitutív közjó”, amely nélkül a többi jog sem érvényesülhet megfelelően. A fejezet áttekinti a FOI intézményesülésének közelmúltbeli globális trendjeit is, megemlítve az egyre gyakoribb felhívásokat az aktív közzétételre és a polgári részvételre az adatigénylésen túl, kitér arra, hogyan befolyásolta a COVID-19-válság a közérdekű adatokhoz való hozzáférést – utalva rá, hogy a rendkívüli intézkedések gyakran háttérbe szorították az átláthatóságot. Székely szenvedélyes védőbeszédében az információs szabadságot a demokrácia sarokkövének nevezi, amelyet más közérdekű értékekkel együtt kell érvényesíteni, és amelynek fontosságát a pandémia csak még jobban kiemelte.

Ben Worthy a FOI-t a tágabb „nyitottság ökoszisztémájába” helyezi, amelybe beletartoznak a whistleblowerök (kiszivárogtatók), a szivárogtatások és a nyílt adatok mozgalma is. Rámutat, hogy az FOI-törvények hatékonysága és hatása nagyban függ az adott ország politikai kultúrájától: például a brit politikai kultúrát gyakran éri az a vád, hogy „titkolózó és zárt”, ezért különösen érdekes a FOI meghonosodásának története az Egyesült Királyságban, részletesen ismerteti, hogyan vezették be a „megismerés jogát” (right to know) Britanniában, kitérve a hírhedt képviselői költségtérítés-botrányra: arra, hogy a parlament tagjai megszavazták saját maguk mentesítését az új FOI-törvény alól. Worthy elemzése rámutat, hogy az informá-

ciószabadság nem magától értetődően működik: politikai és kulturális tényezők alakítják, de a botrányok és a nyilvánosság nyomása révén az FOI az Egyesült Királyságban is előrelépett, sőt új formákat ölt az open data mozgalomban.

Ben McConville esettanulmány jelleggel a skót információszabadság helyzetét mutatja be. Skócia FOI-helyzete viszonylag jó hírű, ami azt jelenti, hogy a nyilvánosság hozzáfér a kormányzati adatokhoz – Worthy fejezetében is elismerően utal Skóciára. McConville azonban újságírói szemszögből vizsgálja a kérdést: a FOI ugyanis nem pusztán jogi mechanizmus, hanem a tényfeltáró újságírás mindennapi eszköze. A szerző Pierre Bourdieu térelméletét hívja segítségül, miszerint a média és a kormányzat egy téren belül küzd a dominanciáért – az újságíró a „scoop”, az exkluzív sztori után kutat, míg a hatóságok a hírnévvesztést minimalizálnák. McConville skót esete azt példázza, hogy az információszabadság a gyakorlatban egy állandó küzdelem a nyilvánosságkereső újságírás és a kontrollt fenntartani igyekvő intézmények között – és bár Skócia előrébb tart, a harc ott sem ért véget.

A szólásszabadság blokk a klasszikus értelemben vett szólás- és véleménysszabadság információs politika vonatkozásait járja körül. A kötet szerkesztője megjegyzi, hogy gyakran keveredik a közbeszédben a FOI és a szólásszabadság fogalma, holott előbbi a hozzáférés szabadsága, utóbbi a közlésé – analitikusan eltérők, bár a gyakorlatban szimbiózisban állnak. Arne Hintz központi témája a „chilling effect”, azaz az öncenzúrázó visszahúzó hatás jelensége egy olyan világban, ahol minden lépésünket nyomon követik. A megfigyeléstársadalom korában – érvel Hintz – sokan úgy érzik, a véleménynyilvánítás szabadsága ugyan papíron adott, de a gyakorlatban az állandó megfigyelés miatt már nem mernek szabadon beszélni. Ez az adatközpontú világ persze nem olyan nyilvánvalóan elnyomó, mint egy cenzúrát alkalmazó diktatúra, de hatásaiban így is súlyos: az emberek önkorlátozása a közbeszéd elsivárosodásához vezethet. A fejezet értékeként azonban nem elégszik meg a helyzet leírásával: részletesen áttekinti a jogi válaszokat (ilyen például az Európai Unió GDPR rendelete is, amely adatvédelmi eszközként a szólásszabadság védelmét is szolgálhatja) és a civil társadalmi mozgalmakat (digital rights activism, például a netes magánszféra védelmében). Hintz arra figyelmeztet, hogy a szólásszabadság a digitális megfigyelés árnyékában veszélybe került, és csak egy tudatos információs politika – amely jogi védelemmel és a civil mozgalmakkal együtt lép fel – tudja biztosítani, hogy a polgárok félelem nélkül élhessenek e jogukkal.

Emily Knox a szólásszabadságot egy talán meglepő aspektusból közelíti: a befogadó (hallgató) perspektívájából. Rámutat, hogy ma szinte bárki, bármikor, valós időben megoszthatja a gondolatait a világgal – ilyen még soha nem volt az emberiség történetében. Ez a szabadság ugyanakkor új kihívást teremt: a hallgatóság szempontja került előtérbe, hiszen a tömeges online térben a kifejezés szabadsága egyúttal információs özönhöz vezet. Elméleti keretként Knox ötvözi a kommunikáció szabadságának mint emberi jognak a felfogását egy dinamikus, „áramlásalapú” nyilvánosságmodellel. Ez utóbbi eltér a Habermas-féle statikus közösségítér-modelltől: a digitális korban a közbeszéd folyamatos áramlás, nem pusztán egy tér, ahol vélemények elhangzanak. Knox fejezete számos aktuális példát is felvonultat – a Black Lives Matter mozgalomtól a fake news jelenségig, a Covid-19-infodémiáig –, érzékeltetve, hogy miért annyira égetően fontos ma az információs politika kutatása. Knox

amellett érvel, hogy a digitális korban a szólásszabadság védelméhez rugalmas és többszintű szabályozás kell, amely egyszerre kezeli a jogi, intézményi és közösségi normákat, és figyelembe veszi a hallgatóság szerepét is a modern nyilvánosságban.

Victoria Nash a szólásszabadságot egy sokszor elhanyagolt csoport, a gyermekek szemszögéből vizsgálja. Felhívja a figyelmet, hogy az internet eredeti architektúrája nem számolt a kiskorú felhasználókkal – a hálózatot felnőttek igényeire szabták, és csak utólag szembesültünk azzal, hogy a gyerekek is online vannak. Az életkor ellenőrzése az online térben messze nem olyan egyszerű, mint offline, ahol az embert személyesen látjuk; digitálisan azonosítani, hogy ki gyerek, és ki nem, komoly adatvédelmi és technikai kihívás. Ráadásul minden, a gyerekek védelmét célzó korlátozásnak vannak „kiható hatásai” (spillover effects) a felnőttek jogaira: ha például kötelezővé tesszük a személyazonosság igazolását a neten a gyermekvédelem miatt, az a felnőttek anonimitásához és magánszférájához való jogát is korlátozza. A feszültség – a gyerekvédelem és a felnőtt szabadságjogok konfliktusa – az internet kezdete óta fennáll, és továbbra is megoldatlan.

Az információs politika kutatásában hagyományosan kitüntetett szerepet kapott a szerzői jog és a szellemi tulajdon – erre Duff is utal, mondván az információpolitika gyökerei részben a könyvtár- és információtudományból erednek, ahol a szerzői jog központi téma volt. A digitalizáció kora pedig még inkább rávilágított, hogy a szellemi tulajdon szabályai alapvetően befolyásolják az információhoz való hozzáférést és a kreativitást. John Feather – a *The Information Society: A Study of Continuity and Change* című átfogó monográfia szerzője – áttekintő fejezete a szerzői jog természetét és történetét foglalja össze. Feather rámutat, hogy a szerzői jog eredete egyszerre nyúlik vissza kereskedelmi és politikai gyökerű tényezőkhöz. A könyvnyomtatás korában a kiadók monopóliumai és az állami cenzúra érdekei összefonódtak. Leírja, miként fejlődött Európában a könyvkereskedelem joga a középkori privilégiumoktól a modern szerzői jogi törvényekig, külön kiemelve a szerzői jog alapelvének lassú elterjedését – azt, hogy a szerző mint egyéni alkotó jogai csak fokozatosan nyertek elismerést a kiadók monopóliumaival szemben.

Margaret Ann Wilkinson – aki egyaránt jártas a jogtudományban és a könyvtár-tudományban – a szerzői jog egy kevésbé tárgyalt aspektusára, a morális jogokra (személyhez fűződő jogokra) fókuszál. Két fő morális jogot elemez: a névjogot (paternity right), amely biztosítja, hogy a szerző neve fennmaradjon a művén, és az integritás jogát, amely megőrzi a mű tartalmi sértetlenségét. A fejezet legérdekesebb felismerése, hogy a morális jogok nemcsak az alkotókat védik, hanem a felhasználókat is segítik az információs káoszban. Wilkinson mellett érvel, hogy a szerzői jog morális jogai – a szerző nevének és műve sértetlenségének védelme – nem elavult dogmák, hanem kulcsfontosságúak a tartalom megbízhatóságának biztosításában az információs társadalom korában.

Blayne Haggart fejezete a szerzői jog szabályozásának globális politikai gazdaságtanát tárja fel. Központi kérdése a szerzői jogban rejlő alapfeszültség a védelem (monopólium, korlátozás) és a terjesztés (hozzáférés, közösségi érdek) között. A szerzői jogi politika igenis vitatható és formálható terület – nem eleve elrendelt a folyamatos szigorítás, ha a társadalom fellép az egyensúly helyreállításáért. Haggart rámutat, hogy a nemzetközi szerzői jogi szabályozásban egy „egyirányú szigorítás”

zajlik, a nagyhatalmak érdekei mentén, de a felhasználói jogok mozgalma reményteljes arra, hogy ez a folyamat megfordítható, és a szerzői jogi rendszer kiegyensúlyozható.

Az utolsó szekció három fejezete az információs társadalom nyertesei és vesztesei közötti különbségekre koncentrál. A digitális megosztottság problémáját mélyebben, elméletibb szinten járják körül a szerzők. Amit M. Schejter az információs egyenlőtlenséget a társadalmi-politikai filozófia mélyrétegeibe helyezi. Először tisztázza az „információ” természetét: bár gyakran egy lapon említjük a kommunikációval (IKT), valójában nincs még egységes „információs-kommunikációs elmélet”, ami már jelzi, hogy a problémakör sokrétű. Schejter kritikája szerint az eddigi politikák sokszor leegyszerűsítették a digitális megosztottságot egy bináris kérdéssé: van-e hozzáférés egy technológiához vagy nincs (például internethozzáférés), ezt a szemléletet egy utilitarista, aggregáló filozófia eredményének tartja, ami csak eszközökre koncentrál. Ehelyett Schejter szerint a problémát csak úgy lehet megoldani, ha a döntéshozók a teljes társadalmi folyamatot veszik figyelembe: nem elég a technológiát eljuttatni valahová, azt is nézni kell, hogyan használják az emberek az információt. Itt kapcsolódik be Amartya Sen képességlelmélete: Schejter szerint a legígéretesebb út, ha az információs politika azt célozza, hogy az egyének valóban képessé váljanak az információ használatára a saját szükségleteik mentén. Az információs politikának túl kell lépnie a pusztá infrastruktúraépítésen, és az emberek valós információhasználati képességeinek fejlesztésére kell törekednie.

Kim M. Thompson azt a kérdést teszi fel, hogyan mérhetjük és értékelhetjük az információs egyenlőtlenségek enyhítését célzó politikák hatását. Rámutat, hogy bár a hozzáférés biztosítása (infrastruktúra) és a digitális készségek fejlesztése fontos, van egy mélyebb, harmadik réteg is: az emberi viselkedéssel és kulturális tényezők. Az Information Worlds Matrix módszertanát ajánlja az információs egyenlőtlenségek komplex kezelésére, hogy a politikák a technikai és készségszempontokon túl a kulturális és viselkedési akadályokat is lebontsák. Az Information Worlds Matrix egy elemző eszköz, amely több dimenzióban térképezi fel egy közösség információs viszonyait (normák, szereplők, motivációk stb.). Thompson egy konkrét példán keresztül szemléltet, Dél-Korea elmúlt 50 évét elemzi eme mátrix segítségével.

Petr Lupač a digitális megosztottság-kutatás fő irányait tekinti át, és azt találja, hogy sok elemzés felszínes marad. Szerinte gyakran alapvető, ki nem mondott feltételezések torzítják a gondolkodást – például az az axióma, hogy a növekvő internethasználat automatikusan informáltabb társadalomhoz vezet. Lupač számos empirikus tanulmányt tekint át (például a „tudásszakadék”-elméletet Tichenoréktól vagy Rogers innováció-diffúziós modelljét), és arra a következtetésre jut, hogy az információs politika jelenleg nincs kellően megalapozva empirikusan. Egyik fő állítása, hogy az információs szegénység nem egységes jelenség, hanem téma- és kontextusfüggő: más okból maradnak le az emberek, mondjuk, az egészségügyi információk terén, és más okból a pénzügyi vagy a közügyek információi terén. Lupač a kontextuális megközelítés mellett teszi le a voksát: az információs egyenlőtlenségek csökkentése csak akkor lehet sikeres, ha felismerjük, hogy különböző tématerületeken más-más akadályok tartják fenn a lemaradást, és az információs politikának ezekre a specifikus gátakra kell reagálnia.

A záró blokk némileg eltér a megelőzőktől: itt nem egy-egy problémakör vagy elv áll a középpontban, hanem három információfajta. A szerkesztő azért döntött így, hogy nyomatékosítsa a kötet záró üzenetét: az információs politika végső soron mindig az információ típusáról szól. Nem mindegy ugyanis, milyen információt érint egy szabályozás – egy génszekvencia-adat más jellegű kihívás, mint egy költségvetési ki-mutatás vagy egy újságcikk. A három kiválasztott kategória: a genetikai információ, a hivatalos statisztika és a hír/információ a nyilvános szférában. Ruth Chadwick fejezete a genetikai és genomikai információ alapvető etikai és jogi kérdéseit térképezi fel. Közérthetően tisztázza a genetika bonyolult szakszókincsét – egyfajta minilexi-konként is funkcionál, ami nagyon hasznos az információs politika kutatóinak, akik nem feltétlenül jártasak e téren, áttekinti a genetikai információ felhasználásának fő területeit is, a bűnüldözést (DNS-adatbázisok), az orvosi kutatást és egészségügyet (genomikára épülő diagnosztika, kezelések). A genetikai információ korunk egyik legkritikusabb területe, ahol az információs politikának az etikai kihívások mély-ségével arányos, elővigyázatos és átfogó megközelítést kell alkalmaznia, különben felkészületlenül ér minket a genomika forradalma.

Catherine Heeney a hivatalos statisztikák (nemzeti statisztikai hivatalok adatai-nak) információpolitikai dilemmáit boncolja a big data korában. Heeney rámutat, hogy a hivatalos statisztikák korábbi adatvédelmi paradigmája a big data világában recseg-ropog, és csak egy átfogó, társadalmi szintű „információs egyezség” teremthet ismét egyensúlyt a közérdekű adatok hasznosítása és a személyes adatok védel-me között.

Sue Curry Jansen zárófejezete a hír és tájékoztatás demokratikus szerepét viz-szsgálja, méghozzá történeti példán keresztül. Walter Lippmann, a 20. század egyik legjelentősebb újságírója és közírója gondolatait eleveníti fel, párhuzamba állítva a 21. század teoretikusával, Jürgen Habermasszal. Lippmann már a század elején látta a tájékoztatás fontosságát a demokráciában, de egyben kritikusan tekintett a tömegmédia torzításaira. Úgy vélte, a polgárok nem férnek hozzá a valósághoz köz-vetlenül, csak a médián keresztül, így a sajtó felelőssége óriási. Jansen kiemeli, hogy Lippmann következetesen hitt az objektív információ és a civilizált politika fontos-ságában, és ez ma újra nagyon aktuális. A fejezet kódája (lezárása) Habermasra utal – Lippmann és Habermas között közös a demokrácia alapjaiba vetett hit és a minősé-gi nyilvánosság iránti aggodalom. Jansen szerint a mai fake news és polarizáció kor-szakában Lippmann öröksége kulcs: ismét előtérbe kell helyezni a tiszta információ és civil diskurzus iránti elköteleződést. A nyilvános szféra minősége a demokrácia jövőjének záloga, és a sajtónak, valamint az információs politikának közös felelős-sége, hogy a tájékoztatás a közjó szolgálatában álljon – ahogy azt Lippmann megál-modta és Habermas elméletben megalapozta.

A *Research Handbook on Information Policy* egységes szerkezetbe foglalja az in-formációs politika rendkívül szerteágazó területét. A kötet fő tanulsága, hogy az in-formációs politika mindenkit érint – a személyes adatainktól kezdve a kormányzati átláthatóságon át a mindennapi hírfogyasztásunkig. A kötet sikerrel mutat rá a te-rület interdiszciplináris természetére: filozófiai elméletek, jogi és etikai elemzések, történeti távlatok és gyakorlati esettanulmányok egyaránt helyet kapnak. A szerzők változatossága kutatási és földrajzi terület szerint is lenyűgöző. Ez a sokszínűség a

könyv erőssége, mert így a kulturális, politikai és gazdasági tényezők gazdag palettája jelenik meg.

A három nagy rész logikus ívet ad: előbb az alapelvek (mit értünk információs politikán, honnan jön, merre tart), majd a problématerületek (milyen konkrét kérdésekkel foglalkozik ma az információs politika: adatvédelem, információs szabadság stb.), végül a speciális kihívások (bizonyos információfajták különleges kezelése).

A kötet implicit fő üzenete, hogy az információs politika a demokrácia infrastruktúrája. Legyen szó a magánélet tiszteletéről vagy a kormányzati adatok nyilvánosságáról, mind azt szolgálja, hogy az információs korszakban az egyéni jogok és a közjó harmóniája fennmaradjon. Ez a hang nem kritikátlanul ünneplő – lásd a bíráló hangokat a big data árnyoldalairól, a technokrata szemlélet túlkapásairól –, de összességében a kötet méltatja az információs politika fontosságát, és higgadt optimizmussal keresi a megoldásokat.

A kötet központi tanulsága talán éppen az, amire a szerkesztő a zárszóban utal: mindig az információ tartalmából induljunk ki. Ha egy új jelenségre – legyen az gén-szerkesztés vagy közösségi média – információs politikát akarunk alkotni, elsőként azt kérdezzük meg, miféle információról van szó, és mi a tétje annak a társadalom számára.